

ІЛЮЗІЯ (лат. *illusio*, від *illudo* — висміюю, обманюю) — хибне сприймання людиною окремих об'єктів або їхніх властивостей, що виникає внаслідок дії зовнішнього подразника за певних умов або при певному стані нервової системи. У перенос. значенні І. — нездійсненне явище, мрія, дещо вдаване. Іноді терміном «І.» називають самі конфігурації подразників, що викликають неадекватне сприйняття. На побут. рівні І. іноді ототожнюють з галюцинаціями, хоч між ними існує суттєва відмінність: якщо перші виникають унаслідок дії реал. подразників, то другі — за відсутності такої дії. І. класифікують на зорові, слух., тактил. та рухові. Найбільш вивченими є ілюзорні ефекти, які виникають при зоровому сприйнятті двовимір. контур. зображень, — т. зв. оптико-геометр. І. Вони полягають в уявному спотворенні метрич. співвідношень між фрагментами зображень. Їхнє виникнення пояснюють дією зорових механізмів, які забезпечують константність видимих розмірів і форм при простор. сприйманні об'єктів. Серед них виокремлюють І., пов'язані з особливостями будови органа зору (напр., І., що виникають у результаті ефекту іррадіації збудження в сітківці, — світлі предмети людини здаються більшими від подібних до них темних); І., зумовлені контрастом (напр., І. Еббінгауза — один і той самий предмет сприймається як об'ємніший серед маленьких фонових предметів і навпаки); перенесення властивостей фігури в цілому на її окремі частини; ілюзорне викривлення ліній за рахунок перетину з ін. лініями, штрихування тощо. Virізняють І. видимого руху: автокінетич. рух (хаотичні переміщення об'єктивно нерухомого джерела світла у темряві), стробоскопіч. рух (виникнення ефекту руху при швидкому послідовному пред'явленні двох нерухомих стимулів у близькому простор. розташуванні), індуков. рух (виникнення ефекту руху нерухомого об'єкта у бік, протилеж. рухові навколиш. фону). До І. сприйняття невізуал. природи відносять І. Шарпантьє (з двох предметів однакової ваги різних розмірів менший здається важчим), Аристотеля (якщо схрещеними

вказів. і серед. пальцями одночасно торкатися до кульки, то виникає відчуття дотику до двох предметів), установок (після багатораз. сприймання відмінних за вагою, розміром, об'ємом предметів однакові предмети людина сприймає як різні — більшим здається предмет, розташ. на місці того, який раніше сприймався як менший). Єдина теорія виникнення І. відсутня. До причин І. відносять несприятливі умови сприймання (дощ, сутінки, туман), дефекти органів чуття (часткова глухота, короткозорість), емоц. переживання тощо. На думку нім. вченого Г. Гельмгольца, ілюзорні ефекти є результатом дії в незвич. умовах тих механізмів сприйняття, які за нормал. умов забезпечують його константність. З психол. погляду в основі І. — відсутність можливості безпосеред. сприйняття індивідом зовн. світу в тому вигляді, у якому він існує насправді. Зовн. світ для людини завжди є суб'єктив. реальністю. Інформація про об'єкт сприйняття дещо не відповідає зовн. предметові, оскільки залежить від низки фізіол. (будова органів чуття) та псих. (специфіка псих. процесів, зокрема кодування та декодування інформації, ефекти іррадіації, контрасту, мотивац. сфера особистості, система цінностей і смислів, світогляд, поперед. досвід, особливості інтелектуал. розвитку тощо) чинників. За особливостями бачення І. можна визначити характеристики і якості людини — її стан під час сприйняття, характер і тип особистості, статус і самооцінку, патол. зміни, схильність до навіювання тощо.

Рекомендована література

1. Вадимов А. А., Тривас М. А. От магов древности до иллюзионистов наших дней. 1966;
2. Толанский С. Оптические иллюзии. 1967;
3. Рок И. Введение в зрительное восприятие. 1980. Кн. 1-2 (усі - Москва).

Н. М. Дембицька

Бібліографічний опис:

Ілюзія / Н. М. Дембицька // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-13239>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).